

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه لرستان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان:

بررسی تطبیقی ارزش‌های انسانی در شعر مظفر النواب و علی موسوی

گرمارودی

استاد راهنما:

دکتر حسین چراغی وش

استاد مشاور:

دکتر علی اکبر مرادیان قبادی

نگارش:

وفاء محفوظی موسوی

بهمن ماه ۱۳۹۳

دانشگاه لرستان

باسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پیوست:

همه‌ی امتیازات این پایان نامه به دانشگاه لرستان تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب آن در مجلات، کنفرانس‌ها یا سخنرانی‌ها باید نام دانشگاه (اساتید راهنمای پایان نامه) و یا نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی ثبت گردد. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سپاس و ستایش مر خدای را جل و جلاله
که آثار قدرت او بر چهره روز روشن،
تابان است و انوار حکمت او در دل شب
تار، درفشان. آفریدگاری که خویشان را به
ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و
عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده
ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت
بیازماید.

تقديم به :

پدر بزرگوار و مادر مهربانم

آن دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم .

تقدیر و تشکر

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم. اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ":

از پدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوارم...

که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یآوری بی چشم داشت برای من بوده‌اند؛

از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر حسین چراغی‌وش که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ از استاد صبور و فرهیخته، جناب آقای دکتر علی اکبر مرادیان، که زحمت مشاوره این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی‌رسید؛ و از استاد فرزانه و دلسوز؛ سرکار خانم دکتر کبری خسروی که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و در آخر از خانواده عزیزم و نیز دوستانم بخصوص خانم زینب روحی و حدیث بابایی به پاس زحماتشان، سپاسگزاری می‌کنم.

فهرست مطالب

چکیده	۱
مقدمه	۱
فصل اول	۳
کلیات، تعاریف و مفاهیم	۳
۱-۱ بیان مسأله	۳
۲-۱ سؤال تحقیق	۴
۳-۱ فرضیه تحقیق	۴
۴-۱ پیشینه موضوع و سوابق مربوط	۴
۵-۱ ضرورت ها و اهداف تحقیق	۶
۶-۱ مفاهیم تحقیق	۶
۱-۶-۱ ادبیات تطبیقی	۶
۲-۶-۱ ارزشهای انسانی	۷
۳-۶-۱ انسانیت به معنای عام	۸
۷-۱ مظفر النواب	۹
۱-۷-۱ زندگینامه شاعر	۹
۲-۷-۱ معرفی آثار مظفر النواب	۱۰
۳-۷-۱ شعر مظفر النواب	۱۱
۸-۱ علی موسوی گرمارودی	۱۱
۱-۸-۱ زندگینامه شاعر	۱۱

- ۱۳..... ۲-۸-۱ قالبهای شعری گرمارودی
- ۱۴..... ۴-۸-۱ تقسیم بندی شعر گرمارودی
- ۱۴..... ۹-۱ عراقِ زمان معاصر
- ۱۵..... ۱-۹-۱ موقعیت جغرافیای تاریخی عراق
- ۱۵..... ۲-۹-۱ موقعیت سیاسی عراق
- ۱۷..... ۳-۹-۱ موقعیت اجتماعی عراق
- ۱۷..... ۱۰-۱ ایرانِ زمان معاصر
- ۱۹..... فصل دوم
- ۱۹..... عدالتگرایی
- ۲۱..... ۱-۲ نکوهش اوضاع نابسامان جامعه
- ۲۷..... ۲-۲ حق طلبی
- ۳۰..... ۳-۲ ظلم ستیزی
- ۳۲..... فصل سوم
- ۳۲..... شهادت طلبی و پایداری
- ۳۳..... ۱-۳ شهادت و ستایش شهیدان
- ۳۹..... ۲-۳ دعوت به پایداری
- ۳۹..... ۱-۲-۳ ادبیات مقاومت
- ۳۹..... ۲-۲-۳ زمینه های بروز ادبیات مقاومت معاصر عرب
- ۴۰..... ۳-۲-۳ زمینه های بروز ادبیات مقاومت معاصر ایران
- ۴۱..... ۴-۲-۳ تصویر پایداری در شعر مظفر النواب و موسوی گرمارودی
- ۴۴..... ۳-۳ دعوت به حرکت و مبارزه

فصل چهارم.....	۴۶
آزادخواهی.....	۴۶
۱-۴ آزادی.....	۴۷
۲-۴ زیر بار ذلت نرفتن.....	۴۸
۳-۴ حمایت از مظلوم (به عنوان نمونه مردم فلسطین).....	۵۰
فصل پنجم.....	۵۶
هم نوع دوستی.....	۵۶
۱-۵ آرمان گرایی.....	۱
۲-۵ عشق.....	۳
۳-۵ وطن دوستی.....	۵
۱-۳-۵ مفهوم وطن در دوره معاصر عراق.....	۵
۲-۳-۵ مفهوم وطن در دوره معاصر ایران.....	۶
۳-۳-۵ وطندوستی در شعر مظفر النواب و موسوی گرمارودی.....	۷
نتیجه گیری.....	۱۳
فهرست منابع.....	۱۴

بررسی تطبیقی ارزش‌های انسانی در شعر مظفر النواب و علی موسوی گرمارودی

چکیده

ادبیات پایداری جایگاه تجلی ارزش‌های انسانی می‌باشد. ارزش‌های انسانی شامل مواردی از قبیل کرامت، عدالت، آزادی، ستایش مقام شهدا و ... می‌باشد. اما در ادبیات پایداری تجلی ارزش‌های انسانی از قبیل ظلم‌ستیزی، دعوت به مبارزه، ستایش مقام شهید و دعوت به پایداری بیشتر است. هدف این پژوهش شناخت این ارزش‌ها و ارتقای آنها در جامعه است. در این پژوهش سعی بر آن است که ضمن بررسی وجوه مشترک آثار دو شاعر نامی معاصر عراق و ایران، مظفر النواب و موسوی گرمارودی و تطبیق بین اشعارشان، درباره ارزش‌های انسانی مشترک در شعر آن دو سخنی گفته شود. با بررسی‌های صورت گرفته در این پژوهش با عنوان «بررسی تطبیقی ارزش‌های انسانی در شعر مظفر النواب و علی موسوی گرمارودی» به روش توصیفی- تحلیلی و گردآوری شده در پنج فصل مجزا، نگارنده به این نتیجه رسید که این دو از شاعران مقاومت هستند و درباره ارزش‌های انسانی اشعاری سروده‌اند که مضامین مشترکی با یکدیگر دارند از قبیل: نکوهش اوضاع نابسامان جامعه، حق‌طلبی، ظلم‌ستیزی، دعوت به پایداری، دعوت به حرکت و مبارزه، ستایش مقام شهید، آزادی، زیر بار ذلت نرفتن، حمایت از مظلوم (به عنوان نمونه مردم فلسطین)، آرمان‌گرایی، عشق و وطن‌دوستی. لازم به ذکر است که زبان شعر مظفر النواب گزنده است ولی موسوی گرمارودی زبان شعرش ملایم است.

کلید واژه‌ها: ادبیات تطبیقی، مظفر النواب، موسوی گرمارودی، ارزش‌های انسانی.

مقدمه

ادبیات تطبیقی، به بررسی روابط تاریخی ادبیات ملی با ادبیات دیگر زبان‌ها می‌پردازد، بعضی تأثیر و تأثر را شرط تحقق ادبیات تطبیقی می‌دانند و بعضی صرف تقارن تاریخی را کافی می‌دانند اما این پژوهش بر اساس مکتب آمریکایی است؛ لذا تأثیر و تأثری در شعر دو شاعر نامی معاصر عراق و ایران، مظفر النواب و موسوی گرمارودی دیده نمی‌شود.

ادبیات تطبیقی به عنوان یک پژوهش میان رشته‌ای به بررسی اثرپذیری یا اثرگذاری دو اثر پرداخته و مکاتب گوناگونی را شامل می‌گردد که مهمترین آنان، مکتب‌های آمریکایی و فرانسوی هستند. از سوی

دیگر ارزش‌های انسانی، ارزش‌هایی هستند که انسان‌ها با کمک آنها می‌توانند به قله رفیع انسانیت دست یابند؛ این ارزش‌ها مورد سفارش دین اسلام و ادیان الهی دیگر هستند و در جوامع مختلف مورد احترامند. بدین منظور پژوهش پیش رو سعی دارد با توجه بر مکتب آمریکایی به بررسی تطبیقی این ارزش‌ها در شعر دو شاعر معاصر عراق و ایران، مظفر النواب و موسوی گرمارودی پرداخته و مضامین مشترک در شعرشان را با روش توصیفی - تحلیلی، تحلیل و ارزیابی نماید؛ لذا این پایان نامه در پنج فصل گردآوری شده است. این فصول عبارتند از:

فصل اول درباره کلیات، تعاریف و مفاهیم است و در دو بخش تنظیم شده است که در بخش اول به بررسی کلیات، تعاریف و مفاهیم مورد نظر همچون ادبیات تطبیقی، ارزش‌های انسانی و انسانیت در معنای عام آن می‌پردازد و در بخش دوم زندگینامه، آثار و ویژگی‌های شعری دو شاعر و همچون وضعیت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن دوره، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

فصل دوم عدالت‌گرایی است که به بررسی نمونه‌هایی از اشعار مظفر النواب و موسوی گرمارودی در مضامین مشترک نکوش اوضاع نابسامان جامعه، حق طلبی و ظلم‌ستیزی پرداخته و آنها را با هم مقایسه نموده است.

فصل سوم شهادت طلبی و پایداری است که به بررسی نمونه‌هایی از اشعار دو شاعر در مضامین ستایش مقام شهیدان، دعوت به پایداری و دعوت به حرکت و مبارزه پرداخته است و در آخر به مقایسه این اشعار در شعر هر دو روی آورده است.

فصل چهارم آزادی خواهی است که به بررسی نمونه‌هایی از اشعار هر دو شاعر در مضامین آزادی، زیر بار ذلت نرفتن و حمایت از مظلوم (به عنوان نمونه مردم فلسطین) پرداخته است.

فصل پنجم درباره هم‌نوع دوستی است که به بررسی نمونه‌هایی از اشعار هر دو شاعر در مضامین آرمان-گرایی، عشق و وطن‌دوستی پرداخته است.

شعر مظفر النواب شعری منحصر به فرد است. الفاظش ساده و مانوس، ترکیباتش بدیع و نوظهور و اسلوبش محکم و استوار است و زبان شعری موسوی گرمارودی ملایم است و از پیشگامان شعر نو بوده است.

فصل اول

کلیات، تعاریف و مفاهیم

۱-۱ بیان مسأله

ارزش‌های انسانی، ارزش‌های والایی هستند که در جوامع مختلف مورد احترامند. انسان‌ها با داشتن این ارزش‌ها، به قله رفیع انسانیت و جایگاه واقعی‌شان در جهان هستی نائل می‌شوند. شاعران و نویسندگان در ادبیات به اشکال گوناگونی به این ارزش‌ها پرداخته‌اند. در شعر معاصر، مضامین بسیاری تحت این عنوان وجود دارد و شاعران هر یک بنا به ذوق و استعداد خود، این مضامین را بیان کرده‌اند. شاعران مقاومت هم به نوعی، ارزش‌های انسانی را در شعر خود منعکس نموده‌اند. از جمله‌ی این شاعران، مظفر النواب در شعر معاصر عربی و سید علی موسوی گرمارودی در شعر معاصر فارسی می‌باشند. این دو شاعر در اشعارشان به مضامینی چون: ظلم ستیزی، وطن دوستی و پاسداری از وطن، نکوهش ستمگران، زیر بار ذلت نرفتن، آزادی، دعوت به بیداری و ... در شعر خود پرداخته‌اند و بعضاً ضمن توصیف برخی از حوادث، این ارزش‌ها را به تصویر کشیده‌اند.

پژوهش حاضر بر آن است تا ارزش‌های انسانی مشترک در شعر مظفر النواب و سید علی موسوی گرمارودی را ضمن ارائه نمونه‌هایی از اشعارشان، تحلیل و مقایسه نماید و نوع نگاه هر دو شاعر و نحوه پرداختنشان به این ارزش‌ها را تبیین کند. امید است با بررسی ارزش‌های انسانی در شعر، بتوان قدمی در راه برجسته نمودن این ارزش‌ها برداشت و با بهره‌گیری از این ارزش‌ها، زوایای تاریک اندیشه بشری را روشن نمود.

۲-۱ سوال تحقیق

وجوه اشتراک دیدگاه دو شاعر، مظفر النواب و موسوی گرمارودی درباره ارزش‌های انسانی کدامند؟

۳-۱ فرضیه تحقیق

نکوهش اوضاع نابسامان جامعه، حق‌طلبی، ظلم‌ستیزی، ستایش شهیدان، دعوت به پایداری، دعوت به حرکت و مبارزه، آزادی، حمایت از مظلوم (به عنوان نمونه مردم فلسطین)، زیر بار ذلت نرفتن، آرمان‌گرایی، عشق و وطن‌دوستی وجوه مشترک دو شاعر در زمینه ارزش‌های انسانی می‌باشند.

۴-۱ پیشینه موضوع و سوابق مربوط

ارزش‌های انسانی یکی از مباحث مهم در شعر است که شاعران با رویکردهای مختلفی بدان پرداخته‌اند. بعضی این بحث را ضمن مضامین اخلاقی در شعرشان بیان کرده‌اند و بعضی هم در شعر مقاومت آن را بررسی کرده‌اند. گاهی اوقات در بعضی جوامع، در اثر سلطه و استبداد حاکمان، ارزش‌ها به ضد ارزش تبدیل می‌شوند و شاعران، اعتراض و انتقاد خود را در شعر برای بیان کردن ارزش‌ها و روشن ساختن اذهان مردم به کار می‌گیرند.

پایان‌نامه ای با عنوان «بررسی تطبیقی ارزش‌های انسانی در شعر مظفر النواب و سید علی موسوی گرمارودی» انجام نشده است اما در موضوعات دیگر درباره مظفر النواب و سید علی موسوی گرمارودی پایان‌نامه‌ها و مقالاتی به شرح زیر نوشته شده است:

پایان نامه ها

الف- مظفر النواب:

۱. نوگرایی در شعر مظفر النواب- استاد راهنما: دکتر مرضیه آباد- استاد مشاور: دکتر حسین ناظری- دانشجو: بلاسم محسنی- پایان‌نامه دکتری- دانشگاه فردوسی مشهد- ۱۳۹۰.

۲. الأدب السياسي عند مظفر النواب- استاد راهنما: دکتر حسن دادخواه تهرانی- استاد مشاور:

دکتر محمود شکیب انصاری- دانشجو: ناصر تابع جابری- پایان‌نامه کارشناسی ارشد- دانشگاه شهید چمران اهواز- ۱۳۹۱.

ب- سید علی موسوی گرمارودی:

۱. بررسی مفهوم آزادی در اشعار قیصر امین‌پور، علی موسوی گرمارودی و فاطمه راکعی-

استاد راهنما: دکتر منوچهر اکبری- دانشجو: معمر ممیشویچ- پایان‌نامه- دانشگاه تربیت مدرس-

۱۳۸۱.

۲. بررسی زبان حماسی در شعر موسوی گرمارودی- استاد راهنما: دکتر سید محمود الهام بخش- استاد مشاور: دکتر یدالله جلالی بندری- دانشجو: مرضیه سادات رضوی- پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد- دانشگاه یزد-۱۳۹۱.
۳. بررسی عناصر شاعرانه در اشعار علی موسوی گرمارودی- استاد راهنما: دکتر عبدالله حسن زاده میرعلی- استاد مشاور: دکتر یدالله شکر- دانشجو: فاطمه عرب عامری- پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد- دانشگاه سمنان-۱۳۸۹.
۴. ریخت‌شناسی اشعار حماسی حمید سبزواری و علی موسوی گرمارودی- استاد راهنما: دکتر محمدرضا نصر اصفهانی- استاد مشاور: دکتر غلامحسین شریفی- دانشجو: قاسمعلی درویشی- پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد- دانشگاه اصفهان-۱۳۸۷.
۵. تناسب معنی و مضمون با تصویر و صور بلاغی در شعر دفاع مقدس بر اساس آثار: قیصر امین پور، مهرداد اوستا، سید حسن حسینی، علی موسوی گرمارودی و سلمان هراتی- استاد راهنما: دکتر احمد رضایی جمکرانی- استاد مشاور: دکتر محمود مهرآوران- دانشجو: محمدجواد نورانی- پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد- دانشگاه قم-۱۳۸۶.
۶. بازتاب شخصیت‌های اسطوره‌ای و حماسی در شعر دفاع مقدس با تکیه بر آثار مهرداد اوستا، قیصر امین پور، سید حسن حسینی، طاهره صفارزاده، مشفق کاشانی، سید علی موسوی گرمارودی، نصرالله مردانی- استاد راهنما: دکتر محمد فولادی- دانشجو: لیلا برمکی تقری دیزج- پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد- دانشگاه قم-۱۳۸۸.

مقالات

۱. «التناص القرآني في شعر مظفر النواب»- دکتر مرضیه آباد، بلاسم محسنی- دانشگاه فردوسی مشهد- فصلنامه‌ی لسان مبین- دانشگاه بین المللی قزوین- سال سوم- شماره پنجم- پاییز ۱۳۹۰.
۲. «مظاهر المقاومة في شعر مظفر النواب»- دکتر حسن دادخواه، ناصر تابع جابری- بحوث في اللغة العربية و آدابها، جامعة إصفهان، العدد ۶ (ربيع و صيف ۱۴۳۴هـ. ق/۱۳۹۱ش).
۳. بررسی درون‌مایه‌های شعر مظفر النواب- دکتر جهانگیر امیری، سعید اکبری- مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی علمی-پژوهشی، شماره ۹، بهار و تابستان ۱۳۸۷هـ ش، ۲۰۰۸م.
۴. نبرات الحزن و الإغتراب في شعر مهدي اخوان ثالث و مظفر النواب «دراسة مقارنة»- جهانگیر امیری، الیاس نورایی، رضا کیانی، فاروق، مسعود اقبالی- مجلة العلوم الإنسانية الدولية، ۲۰۱۳/۱۴۳۴هـ.ق، العدد ۲۰.
۵. گدازه‌های خشم در شعر و اندیشه‌ی مظفر النواب- مجله پژوهش‌های نقد و ترجمه‌ی زبان و ادبیات عربی، سال ۱، شماره ۱، زمستان ۱۳۹۰.
۶. پایداری و ناپذیرایی در شعر محمود درویش و موسوی گرمارودی - امیرحسین رسول نیا- مجله ادب عربی، دانشگاه تهران- مقاله ۵- دوره ۴- شماره ۳- پاییز ۱۳۱.
۷. «نگاهی به قصیده پردازي علی موسوی گرمارودی»- حجت الله بهمنی مطلق، یدالله بهمنی مطلق- فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب) تهران- سال پنجم- شماره دوم- تابستان ۱۳۹۱- شماره پیاپی ۱۶.

۱-۵ ضرورت ها و اهداف تحقیق

با اینکه بسیاری از شاعران معاصر، ارزش‌های انسانی را به عناوین و اشکال مختلفی در شعر خود انعکاس داده اند، به نظر می‌رسد هنوز خلأهایی برای بیان این ارزش‌ها در شعر وجود دارد و بررسی کردن این ارزش‌ها، به نوعی دارای اهمیت است و می‌تواند از طرفی نسل جدید را نسبت به این ارزش‌ها آگاه‌تر کند و از طرف دیگر، با پررنگ کردن این ارزش‌ها، به اعتلای فرهنگ و بینش همگان کمک شود و نیز با بررسی شعر مظفر النواب و علی موسوی گرمارودی، با مضامین شعری آنها بیشتر آشنا شوند.

۱-۶ مفاهیم تحقیق

در این پژوهش ما با مفاهیمی همچون ادبیات تطبیقی، ارزش‌های انسانی و انسانیت روبه‌رو می‌شویم که به تعریف هر یک از این مفاهیم در ادامه خواهیم پرداخت.

۱-۶-۱ ادبیات تطبیقی

ادبیات تطبیقی، بررسی روابط تاریخی ادبیات ملی با ادبیات دیگر زبان‌هاست. چگونه ادبیات یک کشور با ادبیات دیگر سرزمین‌ها پیوستگی می‌یابد و بر یکدیگر تأثیر متقابل می‌نهند؟ ادبیات مزبور چه دریافت کرده و چه چیزهایی به عاریت می‌دهد؟ از این رو، ادبیات تطبیقی، بیانگر انتقال پدیده‌های ادبی از یک ملت به ادبیات دیگر ملت‌هاست. جابه‌جایی و انتقال، گاهی در حوزه واژه‌ها و موضوعات است و زمانی در تصاویر و قالب‌های مختلف بیانی چون قصیده، قطعه، رباعی، مثنوی، قصه، نمایشنامه، مقاله و ... خودنمایی می‌کند. گاهی نیز در حوزه احساسات و عواطفی است که از ادیبی به ادیب دیگر پیرامون یک موضوع انسانی منتقل می‌شود و او را متأثر می‌سازد. دیدگاه یک ادیب نیز می‌تواند به ادیبان دیگر سرزمین‌ها منتقل شده و آنان را به تقلید وادار نماید. مرز میان ادبیات یک کشور با ادبیات دیگر کشورها در قلمرو پژوهش‌های تطبیقی، زبان‌هاست، اختلاف زبان‌ها، شرط انجام پژوهش‌های تطبیقی در حوزه ادبیات است. (ندا، ۱۳۸۳: ۲۶-۲۵) بنابراین، بدیهی است پیش از پیدایش ادبیات تطبیقی- به صورت علمی جداگانه- جلوه‌های گوناگون آن در ادبیات جهانی به صورت اثرپذیری و اثرگذاری وجود داشته است و ادبیات تطبیقی در این راستا از سایر علوم به ویژه علوم انسانی و لغوی مستثنی نیست. مثلاً پیش از تدوین نجوم، پدیده‌های فلکی، و پیش از تدوین دانش روانشناسی و علوم اجتماعی آثار و ظواهر آنها از دیرباز میان جوامع بشری وجود داشته است؛ حال آن‌که روانشناسی و جامعه‌شناسی در عصر جدید به شکل دانش مستقل شکوفا شده است. همچنین مسائل نحو و بلاغت پیش از آن که به صورت علمی جداگانه تدوین شود در زبان هر ملتی وجود داشته است. کهن‌ترین پدیده و اثرگذاری که از دیرباز بزرگترین نتایج ادبی را در بر داشته، تأثیر ادبیات یونان در ادبیات رم بوده است. (غنیمی هلال، ۱۳۷۳: ۵۰-۴۹)

در مورد ارزش و جایگاه این رشته باید افزود که ارزش و جایگاه این رشته چنان است که آن را از عوامل تأثیرگذار در برقراری صلح و دوستی میان ملت‌ها می‌دانند. ادبیات تطبیقی در هر زمان، بر آن است تا «خودی» را در آینه‌ی «دیگری» ببیند و بشناسد. (شرکت مقدم، ۱۳۸۸: ۵۶) و از آنجا که، هیچ ملتی هویتی دست‌نخورده و خالص ندارد. هر فرهنگی، مجموعه‌ای و آمیزه‌ای از سایر فرهنگ‌هاست. اما درجه و میزان این آمیختگی متفاوت است. این رشته‌ی نوین در حقیقت رویکردی نو در نقد ادبی است که یک پژوهشگر با اندیشه‌ی انتقادی و نقد پیوسته، به پویایی ادب و فرهنگ کمک می‌کند. (نوری‌زاده، ۱۳۹۳: ۸۸-۸۹)

در دنیای نوین، اگر بخواهیم از جایگاه و وزن ادبیات ملی آگاه شویم، به‌ناچار باید آن را در ترازوی ادبیات تطبیقی نهیم. تنها در پرتو این مقایسه است که می‌توان به نیرومندی یا کاستی ادبیات ملی پی برد. با به‌کارگیری معیارهای این دانش می‌توان از یک سو به تقویت و اصلاح کاستی‌ها پرداخت و از سوی دیگر برای پیشبرد و روزآمد کردن آن کوشید و نیز همزمان با زنده و پویا نگهداشتن ادبیات ملی، آن را به جهانیان شناساند. (محسنی‌نیا، ۱۳۸۹: صص ۱۰۲-۸۱)

بررسی ادبیات تطبیقی در عرصه‌های ملی و جهانی بسیار سودمند است. در عرصه ملی، آشنایی با ادبیات بیگانگان و مقایسه آن با ادبیات خویش به کاهش تعصب بی‌مورد نسبت به زبان و ادبیات ملی می‌انجامد. بارها شاهد بوده‌ایم که تعصب کورکورانه و غرور نابه‌جا، باعث گوشه‌گیری و انزوای زبان و ادبیات ملی از جریان‌ها و مکاتب فکری سودمندی شده که زمینه‌ساز غنای ادبیات است. (ندا، ۱۳۸۳: ۳۲) و از دیگر فواید ادبیات تطبیقی، توانایی و مهارت ویژه‌ای است که در اختیار پژوهشگر می‌نهد تا او بتواند هر آنچه را که اصیل و بومی است از اندیشه و فرهنگ بیگانه باز شناسد. وی اگر به این مرحله از توانایی دست یابد، می‌تواند انعکاس آثار ادیبی را در ادیب دیگر باز شناسد و گرایش‌های پنهان و ناپیدا را تشخیص دهد و بازتاب‌های کم‌رنگ ادیب متقدم را در ادیبان مؤخر باز شناسد. (همان، ۳۳)

ادبیات تطبیقی علاوه بر تقویت شخصیت قومی یک ملت و بیان سهم کوشش‌های هنری و فکری آن در میراث ادب جهانی، نقش مهمی در آشکار ساختن پیوندهای فکری و فرهنگی ملت‌ها و تقویت و استحکام مبانی آن دارد. (پروینی، ۱۳۸۸: ۳) ادبیات تطبیقی مکاتب گوناگونی دارد. مکتب فرانسوی و مکتب آمریکایی از مکاتب مهم آن هستند. بررسی این دو اثر بر مکتب آمریکایی استوار است که این مکتب برخلاف مکتب فرانسه بر آن عقیده است که برای تطبیق دو اثر ادبی نیازی به تقارن تاریخی میان آن دو نیست بدین مفهوم که بدون اینکه مبادله‌ای میان دو اثر صورت گرفته باشد یا اینکه ارتباطی میان دو نویسنده برقرار شده باشد نیز می‌توان به تطبیق دو اثر ادبی پرداخت. (کفافی، ۱۳۸۲: ۱۴)

پس ادبیات تطبیقی مانند دیگر علوم دارای اهمیت زیادی است و در عرصه ادبیات فواید زیادی برای ملت‌ها دارد و باعث آگاهی و آشنایی جوامع مختلف از یکدیگر می‌شود.

۱-۶-۲ ارزش‌های انسانی

ارزش‌های انسانی، ارزش‌هایی هستند که دارای ارزش و اهمیت زیادی هستند و در جوامع مختلف متفاوتند. انسان وقتی می‌تواند به سعادت و کمال خاص خود که آفرینش و فطرت وی و همچنین دین مقدس اسلام و ادیان الهی دیگر به آن دعوت می‌نماید، دست یابد که از راه واقعی، یعنی راهی که مطابق با نهاد خود انسان، که آمیخته با ارزش‌های انسانی است قدم بردارد تا قابلیت‌ها و استعداد‌های خود را شکوفا سازد. این مسأله مستلزم این امر است که انسان ارزش‌های وجودی خود را بشناسد و در اولین مرحله از مراحل کمال خود، از گذرگاه ارزش‌های انسانی گذر نماید و هیچ‌گونه خیانتی نسبت به آنها روا ندارد.

برای همین است که می‌گوییم که فضیلت و شرف و ارزش انسان، در قدم اول در حفظ و رعایت ارزش‌های انسانی است و بدون آنها قابلیت‌ها و استعداد‌های انسانی تلف می‌شود و انسان نمی‌تواند امانت را سالم به مقصد برساند، یعنی رسالت انسانی و الهی خویش را انجام دهد.

۱-۶-۳ انسانیت به معنای عام

از آنجا که انسان در فاصله لجن و خدا قرار دارد و چون دارای اراده است مسؤول به وجود می‌آید که اختیار و آزادی، این مسوولیت را ایجاب می‌کنند. (شریعتی، ۱۳۸۱: ۱۲)؛ لذا این موضوع در نزد همگان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و چون انسانیت به معنای شفقت و مهربانی نسبت به انسان‌ها و همدردی و همیاری با آنهاست و نیز بدین معنا که انسان در هر پست و مقامی که باشد نباید واقعیت وجودی خود را فراموش کند و همواره به یاد داشته باشد که خلیفه الله است این امر باعث می‌شود تا انسان احساس مسوولیت نماید و پی به بار سنگین مسوولیتی که خداوند متعال بر دوش وی نهاده، ببرد و بداند که به دنبال این مسوولیت از انسان خواسته می‌شود تا حقوق دیگران را رعایت کند و عدالت و برابری و تفقد از محرومین و کم‌رسانی را فراموش نکند و آزادی خود را حفظ نماید و در مقابل کسانی که خواهان سلب آزادی وی و همنوعانش هستند ایستادگی کند و خود نیز حقوق دیگران را رعایت کند، این موضوع نیز در نزد همگان و به ویژه اهل ادب، درخور توجه می‌باشد. بنابراین، رعایت حقوق انسان‌ها از سوی یکدیگر یعنی ایجاد جامعه‌ای با فرهنگ والا که هم آزادی‌های فردی و هم آزادی‌های اجتماعی- و هر دو در شکل مثبت خود- در آن رعایت می‌شود و همه برای دفاع از مرز و بوم خود آمادگی دارند و در برابر استعمار و دخالت بیگانگان ایستادگی می‌کنند.

در طول تاریخ انسان‌های بسیاری تلاش کرده‌اند تا حقوق انسان را زنده کنند خواه با مبارزاتی که در مقابل دیکتاتورها رخ داد و خواه ادیبان و شاعرانی که با هنر خود به دفاع از حقوق بشر پرداختند، از جمله این ادیبان می‌توان سعدی شیرازی شاعر پرآوازه ایران را نام برد که در وصف انسانیت ابیات مشهور خود را سرود:

بنی آدم اعضای یکدیگرند	که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد	دگر عضوها را نماند
روزگار	قرار

و یا شاعر تونسی ابوالقاسم شابی در شعر خود به نام «یا ابن أمّی» درباره آزادی انسان اینگونه می‌گوید:

خَلَقْتَ طَلِيقًا كَطِيفِ النَّسِيمِ	و حَرًّا كَنُورِ الضُّحَى فِي سَمَاءِ
تُعَرِّدُ كَالطَّيْرِ أَيْنَ إِنْدَفَعَتْ	و تَشْدُوا بِمَا شَاءَ وَحَيِّ الإِلَهِ
و تَمْرَحُ بَيْنَ وَرُودِ الصَّبَاحِ	و تَتَعَمَّرُ بِالنُّورِ، أُنَى تَرَاهِ
و تَمْشِي كَمَا سَبَّتْ بَيْنَ المَرُوجِ	و تَقْطِفُ وَرْدَ الرِّبِيِّ فِي رَبَاهِ
فَمَا لَكَ تَرْضَى بَدَلًا القِيُودِ	و تَحْنِي لِمَنْ كَبَلُوكَ الجِبَاهِ؟

(شمخانی، ۱۳۸۸: ۵۰-۴۹)

با توضیحات ارائه شده این نکته بیشتر نمود می‌کند که ارزش‌های انسانی به عنوان یک اصل اساسی در میان انسان‌ها بالاتر از آن است که مورد سوء استفاده‌ی دیگران قرار گیرد و چون شعر معاصر گویاترین سرگذشت‌گرایش به انسان را روایت می‌کند و شعر، سزاوارترین پناه حرمت و ارزش انسانی است، حتی شفقت و مهر انسانی هم در بسیاری از موارد عملی، دستخوش نظام ارزش‌ها در یک جامعه و فرهنگ است. چه بسا شاعری با شفقتی سرشار به‌سبب وفاداری یا وابستگی به ارزش‌های قدیم، حق انسان‌های بسیاری را نادیده گیرد، این یک عارضه عام است. (مختاری، ۱۳۷۲: ۱۵۰ و ۱۴۹)

۷-۱ مظهر النواب

در این بخش به معرفی، شرح زندگینامه، آثار و ویژگی‌های شعری این شاعر انقلابی معاصر عراق پرداخته می‌شود.

۱-۷-۱ زندگینامه شاعر

مظفر عبدالمجید النواب، شاعر معاصر عراقی که دیر زمانی است جلای وطن کرده و به دلیل انتشار اشعارش از طریق قرائت آن‌ها به «شاعر کاست» (النواب، ۱۳۶۷: ۴۶) مشهور شده، در سال ۱۹۳۴ به عنوان اولین فرزند خانواده ثروتمند، شیعه مذهب و از تبار موسی بن جعفر (س) در یکی از کاخ‌های مجلل مشرف بر سواحل دجله در بغداد به دنیا آمد. خانواده وی به‌منظور تسهیل در امر آموزش، تاریخ ولادت وی را دو سال زودتر یعنی سال ۱۹۳۲ ثبت کردند، پدرش، فردی اشرافی و ثروتمند بود که علاقه‌ی وافری به ادبیات و موسیقی داشت. (یاسین، ۲۰۰۳: ۱۵)

مظفر النواب شاعری شیعی مذهب است و لقب خانوادگی او موسوی است. اجداد او از حجاز به هند مهاجرت کردند و در هند تا زمانی که به اشغال انگلستان درآمد، اقامت نمودند، اما بعد از آن که انگلیسی‌ها در هند مستقر شدند خانواده نواب را تبعید کردند و انتخاب تبعیدگاه را بر عهده خودشان گذاشتند. خانواده نواب به علت وجود عتبات عالیات و مدفون بودن جد بزرگوارشان امام موسی کاظم (ع) در عراق، این سرزمین را به عنوان تبعیدگاه برگزیدند. (الحوفی، ۱۹۷۴: ۸۹)

از همان دوران کودکی، نشانه‌های نبوغ و استعداد وی نمایان بود، به طوری که طی تحصیل در دوران ابتدایی، معلم وی به استعداد عجیب مظفر در سرودن شعر و طبع موزون وی پی برد. در مرحله‌ی راهنمایی در فعالیت‌های فوق برنامه و فرهنگی حضوری فعال داشت. او تحصیلات خود را در دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه بغداد تحت شرایط اقتصادی سخت و دشوار به دنبال مشکلات مالی پدرش و از دست دادن کاخ خانوادگی ادامه داد. کاخی که محل برگزاری محفل‌های انس و شب‌های شعر، عزاداری‌های مذهبی و عاشورایی و جشن‌های متعدد بود. (الخیر، ۲۰۰۷: ۴۲)

وی توانست تحصیلات دانشگاهی را به سرعت تمام کند و به عنوان دبیر دبیرستان مشغول به کار شود. اما چند ماه بعد بنا به دلایل سیاسی از جمله فعالیت در حزب کمونیست که از سال‌های آغازین دانشگاه شروع شده بود، کار خود را از دست داد. وضعیت خانوادگی وی همچنان دشوار بود و روزگار به سختی می‌گذشت. از سال ۱۹۹۵ تا ۱۹۵۸ بیکار بود. ولی پس از براندازی نظام پادشاهی و استقرار جمهوری به عنوان بازرس اداره بازرسی هنری در وزارت آموزش و پرورش مشغول به کار شد. (یاسین، ۲۰۰۳: ۲۴)

در سال ۱۹۶۳ و در پی تشدید درگیری میان ملی‌گراها و کمونیست‌ها و تعقیب افراد وابسته به حزب کمونیست توسط رژیم حاکم، به ایران گریخت. ولی سرویس اطلاعات و امنیت ایران موسوم به ساواک، وی را در راه شوروی دستگیر کرد و پس از بازجویی و شکنجه، در تاریخ ۱۹۶۳/۱۲/۲۸ به نیروهای عراقی تحویل داد. دادگاه نظامی النواب را به اعدام محکوم کرد؛ ولی به دلیل تلاش خانواده‌ی وی، این حکم به زندان ابد تخفیف یافت. مدتی را در زندان صحرایی «نقره‌السلیمان» سپری کرد و پس از آن به زندان «الحله» بغداد منتقل شد که توانست به همراه دوستانش با حفر تونل از آن بگریزد. (الخير، ۲۰۰۷: ۴۲)

داستان فرار وی، جنجال زیادی به پا کرد و او مجبور شد ۶ ماه در بغداد مخفی شود. سپس مخفیانه به جنوب عراق و منطقه‌ی هور رفت و مدتی را در بطن جامعه‌ی این خطه سپری کرده با آداب و رسوم و زبان آنها (لهجه‌ی محلی) آشنا شد. این مرحله یکی از مقاطع تأثیرگذار زندگی النواب به شمار می‌رود. در سال ۱۹۶۹ با عفو عمومی مخالفان، وی به حرفه‌ی قبلی خود در وزارت آموزش و پرورش بازگشت؛ ولی مدتی بعد موج دیگری از دستگیری‌ها علیه اعضای حزب کمونیست به راه افتاد و او نیز دستگیر شد. اما با دخالت یکی از رفقای بعثی‌اش به نام علی صالح السعدی آزاد و اجازه‌ی سفر به خارج به وی اعطا شد. (الشاهر، ۲۰۰۶: ۱)

وی، مدتی را در سوریه گذراند. سپس به لبنان رفت و بعد با سفر به اریتره در انقلاب مردم این کشور شرکت کرد. طبیعت آنجا نیز بر روحیه‌ی وی تأثیرگذار بود. پس از آن به عمان رفت و بعد به یمن جنوبی سفر کرد. برای آشنایی با عملیات فلسطینی‌ها به اردن سفر نمود و در یکی از عملیات آن شرکت کرد و بعد به قاهره رفت. چهار سال را در یونان سپری کرد و در آن جا توانست از دانشگاه ونسان در زمینه‌ی پاراسایکولوژی (فرارواشناسی) مدرک فوق لیسانس بگیرد. در سال ۱۹۸۲ پس از انقلاب اسلامی ایران به تهران سفر کرد و سپس به هند و بانکوک رفت. در سال ۱۹۸۳ از الجزایر دیدن کرد و بعد به لیبی مسافرت نمود. با دعوت مردم آمریکای لاتین راهی ونزوئلا، برزیل و شیلی شد. در سال ۱۹۸۷ بنا به دعوت سودانی‌ها به این کشور رفت. وی سرانجام پس از یک داستان عشق نافرجام در دمشق سکونت گزید. (یاسین، ۲۰۰۳: ۳۰-۲۷)

به نظر می‌رسد، نقل و انتقال و مسافرت به شهرهای مختلف باعث شد تا وی از فضای تعهد و التزام سیاسی کمونیستی به در آمده و موضعی مستقل از تعهدات و وابستگی‌های حزبی و سازمانی اتخاذ کند. به همین دلیل به طور تدریجی گرایش‌های قبلی وی به حزب کمونیست تضعیف شد؛ ولی او همچنان، به ایده‌ی ملی‌گرایی و جامعه‌گرایی پایبند است. (الشاهر، ۲۰۰۶: ۲)

۱-۷-۲ معرفی آثار مظفر النواب

مظفر النواب در طول زندگی پر افت و خیز خود، دست به نگارش آثار فراوانی به لهجه‌ی عامیانه‌ی عراقی و فصیح عربی زده است. در سال ۱۹۵۶ یعنی زمانی که از کار اخراج شده بود، قصیده مشهور «للریل و حمد» را به لهجه‌ی عامیانه سرود که در نوع خود یک اثر منحصر به فرد و بدیع محسوب می‌شود. از دیگر مجموعه‌های شعری او می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

«وتريات ليلية»، «الرحلات القصية»، «المساورة أمام الباب الثاني»، «المسلخ الدولي و باب الأبدية»، «بحار البحارين»، «قراءة في دفتر المطر»، «الإتهام»، «بيان سياسي»، «رساله حزبيه عاشقه اللون الرمادي» و «في الحانه القديمه».

او دارای یک دیوان چاپ شده که شامل بیشتر آثار وی است نیز می‌باشد. (الأسطه، ۱۹۹۹: ۱۰)

۱-۷-۳ شعر مظفر النواب

شعر مظفر النواب شعری منحصر به فرد است. الفاظش ساده و مأنوس، ترکیباتش بدیع و نوظهور و اسلوبش محکم و استوار است. موسیقی و ضرب آهنگ شعر او گاه نرم و دلنواز مانند نسیم صبحگاهان و گاه به‌سان طوفانی سهمگین است. شعر مظفر نواب دریایی است که گاهی آرام و گاهی خروشان و متلاطم است. خواص آن را می‌پسندند و عوام بدان عشق می‌ورزند و با آن زندگی می‌کنند. (القاضی، ۱۹۸۳: ۱۰۹)

اساساً مظفر النواب، شاعر خشم قومی و مخالفت سیاسی است و سروده‌هایش عمدتاً مملو از هجای صریح و تند و تیز علیه سیاستمداران و مسببان اصلی وضعیّت وخیم مردم عراق و به‌طور کلی جامعه‌ی عربی می‌باشد. بدون شک این خشم فرو خورده امت عرب در نقطه نقطه‌ی آب و خاک این قوم است که زبان النواب را به سخن باز کرده، در هر زمینه‌ای که سخن بر زبان آورد سرانجام باز هم این خشم را به خاطر می‌آورد و تار و پود شعرش را از رشته‌های هجو و عصیان می‌سازد. (ابوعلی، ۱۳۹۰: ۹)

موضوعات شعری مظفر النواب مختلف و متعدد می‌باشند؛ ولی ویژگی او این است که درونمایه‌های شعری او مستقل از یکدیگر می‌باشد. وی همانند شعرای جاهلی و صاحبان معلقات بلند، یک قصیده را به چند موضوع اختصاص می‌دهد و در آن از سیاست و تحریک، غزل، شراب، وصف، هجاء، فلسفه، خاطرات و عرفان سخن می‌گوید؛ ولی با این حال می‌توان، یکی از آن‌ها را به عنوان مهم‌ترین درونمایه‌ی شعری قلمداد کرد که غالباً مسائل سیاسی اصلی‌ترین تم شعری وی محسوب می‌شوند. (یاسین، ۲۰۰۳: ۲۰۸)

۱-۸-۸ علی موسوی گرمارودی

در این بخش ابتدا به بررسی شرح‌حال و زندگی این شاعر انقلابی معاصر ایران، آثار و قالب‌های شعری ایشان پرداخته خواهد شد.

۱-۸-۱ زندگینامه شاعر

علی موسوی گرمارودی درباره‌ی زندگی‌نامه‌ی خویش می‌گوید: «از پدری الموتی و مادری تنکابنی، در محله «چهارمردان» قم به دنیا آمدم. نخستین فرزند خانواده هستم. پدر - که خدایش غریق رحمت خود کند- مدرس عالی علوم اسلامی، به ویژه کلام و فلسفه، بود و همواره تا سن تقاعد جز تدریس به هیچ‌یک از شوون دیگر یک روحانی، مطلقاً نپرداخت. یعنی در تمام مدت عمرش، نه پیشنهاد بود و نه اهل منبر. او در نوجوانی از روستای گرمارود به قم و سپس نجف هجرت کرد و آن‌گاه دوباره از نجف به قم بازگشت و سکنی گزید.